

Zpráva ze služební cesty na Slovensko – Summer school 3

- Místo:** Bratislava, Slovenská republika
- Termín:** 26. července - 6. srpna 2010
- Účel cesty:** účast na Letní škole pořádané The Getty Conservation Institute spolu s Vysokou školou výtvarných umení v Bratislavě a Slovenskou národní knihovnou v Martině se zaměřením na konzervaci fotografických materiálů s názvem *Module 3, Fundamentals of the Conservation of Photographs*
- Zprávu podává:** Blanka Hnulíková
Oddělení péče o fyzický stav archiválií
Národní archiv v Praze
- Navštívené instituce:** Vysoká škola výtvarných umení v Bratislavě
- Datum vyhotovení:** listopad 2010
- Ředitelka archivu:** PhDr. Eva Drašarová, CSc.

Časový program cesty:

Neděle 25. července 2010	10:00 16:45	odjezd vlak Český Brod příjezd Bratislava ubytování v hotelu, Medená Bratislava
Pondělí 26. července 2010	9:00 – 17:30	zahájení Letní školy v budově Vysoké školy výtvarných umění v Bratislavě; přednášky Grant B. Romer; prezentace účastníků
Úterý 27. července 2010	9:00 – 17:30	přednášky Grant B. Romer; přednášky D. Štulík; pokračování prezentace účastníků
Středa 28. července 2010	9:00 – 17:30	přednášky Bertrand Lavedrine; pokračování prezentace účastníků
Čtvrtek 29. července 2010	9:00 – 17:30	přednášky Bertrand Lavedrine; přednáška D. Štulík a A. Charette
Pátek 30. července 2010	9:00 – 17:30	přednášky Bertrand Lavedrine; přednáška Tram Vo
Pondělí 2. srpna 2010	9:00 – 17:30	praktická cvičení Dušan Štulík; pokračování praktická cvičení Tram Vo a Janka Križanová
Úterý 3. srpna 2010	9:00 – 17:30	praktická cvičení Dušan Štulík; pokračování praktická cvičení Tram Vo a Janka Križanová
Středa 4. srpna 2010	9:00 – 17:30	praktická cvičení Dušan Štulík; pokračování praktická cvičení Tram Vo a Janka Križanová
Čtvrtek 5. srpna 2010	9:00 – 17:30	ukončení praktických cvičení Dušan Štulík; pokračování praktická cvičení Tram Vo a Janka Križanová
Pátek 6. srpna 2010	9:00 – 17:00	ukončení praktických cvičení Tram Vo a Janka Križanová; předávání certifikátů; ukončení Letní školy
Sobota 7. srpna 2010	15:50 23:50	odjezd z Bratislavy, příjezd do Českého Brodu

Zpráva

Tato služební cesta se uskutečnila z důvodu účasti na třetím ročníku letní školy *Fundamentals of the Conservation of Photographs*, který pořádá The Getty Conservation Institute ve spolupráci s Vysokou školou výtvarných umění v Bratislavě a Slovenskou národní knihnicí v Martině. Výukový program navázal na předchozí dva ročníky. První ročník se konal v červenci 2008 v Bratislavě v budově Vysoké školy výtvarných umění a druhý ročník byl také v červenci, ale v roce 2009 v Martině v budově Národní knihnice.

První ročník byl zaměřen především na identifikaci fotografických technik s použitím nedestruktivních metod. Druhý ročník byl zaměřený na průzkum fondů a určování fotografických technik, teoretické i praktické seznámení s historickými fotografickými technikami a také na metody čištění fotografií i informace o postupech chemického restaurování fotografických materiálů. Letošní třetí a zároveň poslední ročník, byl zaměřený na rekonstrukci historické fotografické techniky – daguerrotypii, současně s tím byl orientovaný na prohloubení znalostí při identifikaci fotografických technik a preventivní konzervaci.

Vyučujícími byli:

- Dušan Štulík - vědecký pracovník v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Tram Vo – soukromý restaurátor papíru, spolupracuje s The Getty Conservation Institute, Los Angeles, Kalifornie
- Art Kaplan - vědecký pracovník v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Sean Charette – specialista na vzdělávání v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Janka Križanová – vyučující ve Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě - Slovensko
- Grant B. Romer – restaurátor fotografií a ředitel centra na výuku restaurování fotografií v George Eastman House (Advanced Residency Program in Photograph Conservation), Rochester - New York
- Bertrand Lavédrine – ředitel CRCC (Centre de Recherche sur la Conservation des Collections), Paříž - Francie
- Astrid Brandt Grau – projektový manažer vědeckých projektů ministerstva kultury, Paříž - Francie

Účastníci letní školy byli z následujících zemí:

- Maďarsko:
 - Balász Zoltán Tóth – Maďarské muzeum fotografie, Kecskemét
 - Zita Sor – Maďarské národní muzeum, Budapešť

- Česká republika:
 - Blanka Hnulíková – Národní archiv, Praha
 - Petra Vávrová – Vysoká škola chemicko-technologická, Praha
- Polsko:
 - Bogdan Filip Zerek – Národní knihovna, Varšava
 - Izabela Zajac – Akademie výtvarných umění, Varšava
 - Lukasz Skowron – Národní archiv digitalizace, Varšava
- Bulharsko:
 - Nikifor Haralampiev – Národní akademie umění, Sofie
- Chorvatsko:
 - Hrvoje Grzina - Chorvatský státní archiv, Záhřeb
- Makedonie:
 - Lidja Pajevik – Makedonské centrum fotografie, Skopje
- Slovinsko:
 - Lucija Planicic – Archiv slovinské republiky, Lubljana
 - Tina Buh – Národní galerie Slovinska, Lubljana
- Srbsko:
 - Milica Djordjevic – soukromá galerie, Bělehrad
- Rumunsko:
 - Rodica Antonescu – Městské muzeum Bukurešti
- Slovensko:
 - Veronika Lettrichová – Univerzita Pardubice a Slovenská národní knihovna; Martin
 - Marie Valová – Slovenská národní knihovna; Martin

Studium třetího ročníku Letní školy probíhalo ve dvou týdnech. V prvním týdnu probíhaly přednášky a workshopy. Přednášející v prvním týdnu byli: Grant B. Romer, Bertrand Lavedrine, Dusan Stulik a Tram Vo. Druhý týden byl především zaměřený z části na procvičování identifikace historických fotografických techniky a dále se orientoval na rekonstrukci techniky daguerrotypie, postup jejího zhotovení a různé druhy ukládacích pouzder.

Gran B. Romer

Prvním přednášejícím byl restaurátor fotografických materiálů Grant B. Romer, který současně řídí edukační centrum restaurování fotografií v George Eastman House - Advanced Residency Program in Photograph Conservation, Rochestr státu New York. Při své první přednášce nás seznámil se zaměřením edukačního centra restaurování fotografických materiálů. Konkrétní informace o výukových programech jsou uvedeny na internetových stránkách George Eastman House (viz. Odkaz č. 1). Další přednášku měl Grant B. Romer na téma ukládání historických fotografických technik v trojrozměrných pouzdrech. Hovořil o historickém vývoji a použitých materiálech. Měl připraveno velké množství snímků různých

pouzder a na ukázkou přinesl několik originálních pouzder. V další přednášce Grant B. Romer hovořil o čištění a ukládání daguerrotypií a ambrotypií v muzeu George Eastman House. Zajímavý byl jeho přístup k restaurování těchto historických technik, ukazoval i případně nevhodné postupy a zamýšlel se nad tím, kde je hranice vhodnosti použitých postupů a materiálů. Ukazoval nebezpečnost amatérských návodů, které jsou ke stažení na internetu. Zdůraznil tři hlavní body:

- 1. dokumentace** - před restaurováním, v průběhu restaurování a po restaurování s použitými technikami a materiály
- 2. oddělení poškozených** – při zjištění poškozených předmětů (archiválií) je oddělit, monitorovat změnu stavu a podle určené priority restaurovat
- 3. efektivní uložení** – kvalitní uložení předejde případným poškozením

Ve své přednášce se zmínil o holandském muzeu fotografií Nederlands Fotomuseum, kde založili databázi daguerrotypií. V této databázi jsou shromážděny daguerrotypie různých institucí světa i soukromých vlastníků. Databáze je přístupná na internetu (viz. Odkaz č. 2) a je zde také možné vložit další informace. Grant B. Romer vyzval všechny účastníky školy, aby se pokusili zjistit informace o daguerrotypiích ve svých zemích a případně tyto daguerrotypie do holandské databáze přidat.

Restaurátorské nářadí, které používá Grant B. Romer

Bertrand Lavédrine

Následujícím lektorem byl Bertrand Lavédrine ředitel centra restaurování fotografických sbírek v Paříži ve Francii - Centre de Recherche sur la Conservation des Collections CRCC. Jeho přednášky a praktické ukázky byly zaměřeny na preventivní konzervaci. Základem preventivní konzervace je podle něj zjištění hlavních původců poškození, vhodné uložení sbírkových materiálů a dobrá připravenost pro případné užití krizových plánů při živelných pohromách.

Hlavní příčiny poškození sbírkových materiálů shrnul do následujících bodů:

1. nevhodná teplota
2. nevhodná vlhkost
3. světlo – ultrafialová i infračervená část spektra
4. polutanty – znečišťující látky
5. škůdci – hmyz, plísně
6. mechanické působení
7. oheň
8. fyzikálně-chemické poškození (disociace)
9. vandalové, zloději
10. vodní poškození – povodně

Při ukládání sbírkových předmětů je nutné dbát nejen o podmínky uložení, ale také o druhu obalového materiálu. Podmínky uložení sbírkových předmětů jsou stanoveny normami podle daného materiálu a jsou obecně známy. Obalový materiál pro ukládání fotografických dokumentů by měl také odpovídat stanovené normě, ale je možné jeho vhodnost testovat pomocí test PAT – Photographic Activity Test (ISO Standard 18916).

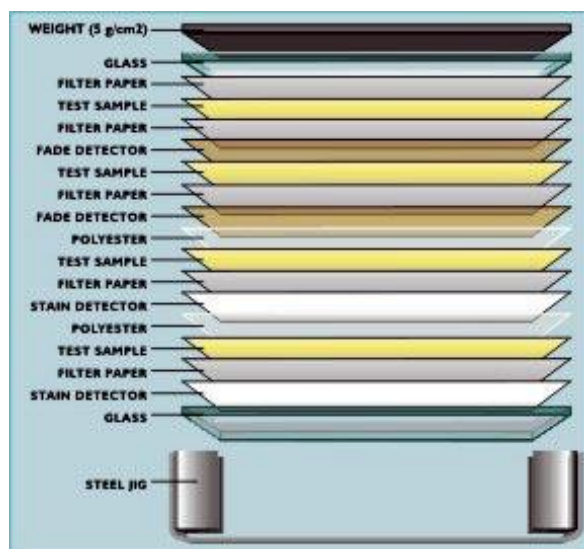

Schéma složení materiálů v testu PAT

Bertrand Lavédrine hovořil také o problematice používaných plastů při ukládání fotografických materiálů. Obecně se mohou ve sbírkách vyskytovat tyto druhy: PVC (polyvinylchlorid), PET (polyetylenetereftalát), CA (acetát celulózy), CN (nitrocelulóza, nitrát celulózy). Ze své praxe znám identifikaci plastů CA, CN a PET, ale identifikaci PVC byla pro mě novinkou. Postup identifikace je následující: měděným zahřátým drátkem se odtaví část plastu, která zůstane na drátku a ten vložíme do plamene. Pokud se jedná o PVC plamínek se zabarví do zelena, protože tavením plastu se začne uvolňovat chlór. Pro ukládání fotografických materiálů nejsou vhodné tyto plasty: PVC, protože se z něj uvolňuje chlór, CA, protože při degradaci se z něj uvolňuje kyselina octová a CN, protože se z něj při degradaci

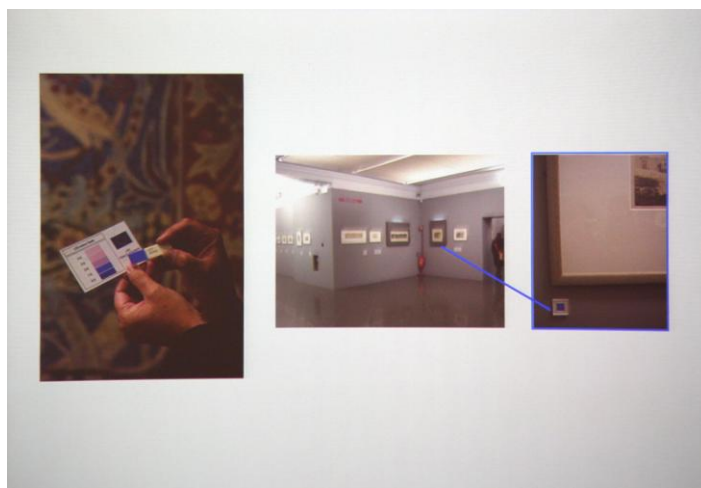
uvolňuje kyselina dusičná a zároveň je velmi hořlavý. Z toho vyplývá, že pokud by byl pro některé fotografické materiály použit plast, nejvhodnější je PET.

Bertrand Lavédrine testuje plasty nad příručním plynovým kahanem

Na závěr svých přednášek nás Bertrand Lavédrine seznámil s problematikou vystavování. Hovořil o stanovených kritériích na vystavování fotografických sbírkových předmětů. Zdůraznil, že hodnoty doporučených teplot a relativní vlhkosti jsou známe, ale stále je podceňován problém světla a také použitých materiálů na povrchovou úpravu stěn. Při vystavování jsou předměty delší čas v určité míře dopadajícího světla a dochází zde k dlouhodobé expozici světlem. Intenzita osvětlení je měřena luxmetrem v jednotkách lumen/m² nebo-li lux.

Doba vystavení by měla být rozdílná podle druhu materiálu. Doporučoval, aby některé druhy fotografických technik, byly vystaveny jen po velmi krátkou dobu (např. od vernisáže po dobu 1 měsíce) a pak nahrazeny kopií. Světelná expozice, po kterou byl objekt vystaven, se kumuluje a je nutné jej sčítat (lux·hod.). Tato hodnota by měla být zaznamenána v evidenci fondu a mělo by k těmto informacím být přihlédnuto při příštím vystavení. Bertrand Lavédrine přímo zdůraznil, že by některé materiály doporučil vystavovat jen v určitých časových intervalech, např. jednou za 2 roky, aby si tzv. odpočinuly.

Ukázka využití testovacích papírků na měření exponování světlem při vystavování

Často je také opomíjena problematika vymalování výstavních prostor. Velký problém je nedostatečné proschnutí vymalovaných stěn a panelů a odvětrání zbytků barev, ale také nevhodně zvolený druh barev. Nejvhodnější jsou barvy na vodní bázi např. akrylátové nebo silikonové. Nejcitlivější jsou na nevhodné vymalování fotografie s RC podložkou. Přímý vliv na tyto fotografie, ale zatím nebyl potvrzen.

Astrid Brandt Grau

Astrid Brandt Grau je projektová manažerka vědeckých projektů ministerstva kultury v Paříži. Její přednášky byly především o grantové problematice. Nejdříve nás informovala o rozdělení Evropských projektů na smlouvy a granty. Všechny informace o Evropských projektech jsou uvedeny na internetových stránkách (viz. Odkaz č. 3). Podrobněji hovořila o současné politice financování, kdy je na časové období 2007-2013 ve Strukturálních fondech a Fondu soudržnosti plánovaný rozpočet ve výši 86 miliard EUR. Strategii těchto fondů je podpoření ekonomickou, sociální a územní soudržností snížením rozdílů úrovně mezi jednotlivými regiony a členskými státy Evropské unie. Řízení Strukturálních fondů je rozděleno na regionální nebo národní orgány. Přidělování finančních prostředků v daném členském státě nebo regionu se liší v závislosti na jeho úrovni rozvoje.

Dále nám vysvětlila, jak postupovat v případě, kdy bychom chtěli využít k financování svým projektů dotace z Evropské unie. Pro lepší orientaci a zařazení projektu do relevantního programu, nám doporučila, odpovědět si na 6 klíčových otázek.

1. Mám nárok na daný program nebo zdroj financování?
2. Je můj typ výzkumu, inovace nebo rozvoje podniku činnosti reálný?
3. Jaký je můj časový plán?
4. Jaký typ finanční podpory mohu získat?
5. Kdo jiný je ještě zapojen do projektu?
6. Mohu žádat o financování v mé zemi/regionu?

Po schválení a přidělení projektu, je důležité podávat průběžné zprávy o projektu a závěrečnou zprávu. „Jak na to?“, Astrid Brandt Grau nám odpověděla i na tuto problematiku: vysvětlila postup podávání zpráv o projektu (viz. Příloha č. 1). Na závěr hovořila o tom, že na problematiku grantových projektů jsou v každé zemi určeni koordinátoři. Tito koordinátoři

jsou v různých specializovaných firmách, které se zaměřují na spolupráci s Centrem evropského projektování. Spojovací centra se nazývají Národní kontaktní místo a jsou v různých ministerstvech a různých zaměření. Například v České republice jsou tato místa:

1. CZP- Národní kontaktní místo, Centrum pro zahraniční pomoc, Ministerstvo financí ČR
2. NROS – Nadace rozvoje občanské společnosti zprostředkovatel Blokovaného grantu pro neziskové organizace
3. NAEP – Národní agentura pro evropské vzdělávací programy, zprostředkovatel Fondu pro podporu spolupráce škol, stipendia
4. NVF – Národní vzdělávací fond, zprostředkovatel Fondu pro podporu výzkumu

Projekty v oblasti vědy a výzkumu doporučila Astrid Brandt Grau, zařadit do kulturních programů a specifikovat u nich zda se bude jednat o projekt výzkumu, výuky nebo internetové spolupráce. Dále doporučila před zpracováním projektu se podívat na internetu na nějaký již schválený projekt kvůli pochopení jednotlivých kroků. Současně také upozornila, že grantová komise požaduje, aby žádost obsahovala:

1. hlavní idea projektu (má být jasná a přímá)
2. pracovní program
3. přesně specifikované téma, jasné pro experty
4. pracovní plán a koncept – rozdělený do částí nebo i tabulek

Grantová komise u projektů posuzuje tři kritéria:

1. kritérium kvality – čistý koncept, kvalita a účinnost mechanismů akce a souvisejícího pracovního plánu; největší možné evropské pokrytí ve vztahu k předmětu výzkumu
2. kritérium včleňování – vhodnosti řídicí struktury a postupů; kvalita a odpovídající zkušenosti jednotlivých účastníků; kvalita konsorcia jako celku; vhodnost rozdělení a zdůvodnění zdrojů na činnosti (zaměstnanci, vybavení ...)
3. kritérium dopadu – příspěvek na evropské nebo mezinárodní úrovni; očekávané dopady uvedené v pracovním programu v rámci příslušného tématu/činnosti; vhodnost opatření pro šíření hodnotných výsledků; využívání těchto výsledků a šíření znalostí prostřednictvím zapojení se zúčastněných stran a širokou veřejností

Informace o grantových projektech byly velmi zajímavé, ale současně velmi komplikované. Paní Astrid nám nabídla, že v případě potřeby, nám poradí a pomůže vyřešit konkrétní problémy nebo informace o grantových projektech.

Tram Vo

Další přednášející byla Tram Vo soukromý restaurátor fotografických materiálů, spolupracuje s The Getty Conservation Institute a současně je člen týmu, který organizuje studium Letní školy.

Ve svých přednáškách se zaměřila na opakování informací o historických fotografických technikách a dále jejich identifikaci. V průběhu druhého týdne studia jsme dostali úkol, určit druh historických fotografických technik u cvičné sbírky, kterou vlastní Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě. Obsahovala asi 100 kusů fotografií. Tram Vo společně s Jankou Križanovou nás vedly při určování těchto materiálů. Jednotlivé fotografické techniky jsme identifikovali standardními postupy, na základě vyhledávání charakteristických vlastností a poškození. Pozorování bylo jak vizuální tak pomocí mikroskopu.

Dušan Štulík

Posledním přednášejícím byl Dušan Štulík vědecký pracovník v The Getty Conservation Institute a zároveň je v týmu specialistů, kteří organizují studium Letní školy.

V letošním roce pro nás připravil rekonstrukci daguerrotypického procesu. Nejdříve hovořil o způsobech zhotovení daguerrotypií v historii a pak o alternativním procesu v současnosti. Vznik daguerrotypie je složitý technologický proces a skládá se z několika fází. Proces je následující:

1. příprava desky – postříbřená měděná deska
 - a. hrubé leštění – např. pastou
 - b. závěrečné leštění – jemná kůže, flanel, samet
2. zcitlivění – jódovými nebo bromovými parami
3. expozice – na slunci
4. vyvolání – rtuť při teplotě 60-85°C
5. ustálení
6. praní
7. časté zlcení
8. uložení – ochranný obal (krabíčka)

Jmenované postupy se v porovnání mezi historickým a současným postupem mírně liší. Historická příprava desek byla převážně ruční prací, v současnosti se měděné desky pokovují stříbrem elektrolyticky a jsou leštěny strojně pomocí leštících kotoučů. Jemné leštění je stále ruční, pomocí plochých desek potažených sametem. Zcitlivění se v historii i v současnosti provádí jódovými nebo bromovými parami. Expozice byla v historii prováděna ve speciálních daguerrotypických fotografických přístrojích na slunci. Expozice byla většinou velmi dlouhá, protože daguerrotypické desky mají velmi malou citlivost. Dušan Štulík uváděl, že citlivost daguerrotypií se pohybuje okolo 0,04 ASA tedy 12. stupeň níže od 100 ASA. Vyvolání se v současnosti i v historii provádí při zahřání 60-85°C parami rtuti. Jedná se o velmi zdravotně nebezpečný proces. K ustálení se používá klasický ustalovač pro černobílý materiál ($\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ nebo $(\text{NH}_4)_2\text{S}_2\text{O}_3$). Po ustálení se desky propírají několik minut jen ve vodné lázni bez použití proudu vody. Závěrečné zlcení se provádí před uschnutím, aby nevznikaly skvrny po zaschlých kapkách vody. Suché desky se v minulosti ještě kolorovaly a

pak se ukládaly do krabiček s víčkem pod ochranné sklo s dekorativními kovovými paspartami. V současnosti je doporučováno uložení do obalu s neutrálním pH a oblepením páskou s kovovou fólií, která zabrání vnikání nečistot ze vzduchu.

Při praktické části jsme měli připraveny postříbřené měděné desky, které již byly předem strojně přeštěněny. Jemné leštění sametem jsme už provedli sami. Bohužel nám při práci nepřálo počasí. Většinu dní, které jsme měli určeny na exponování daguerrotypických desek, bylo zataženo. Proto Dušan Štulík použil alternativní postup, tzv. Becquerelův proces. Princip tohoto procesu je následující: desky jsou zcitlivěny pouze jódovými parami, exponování obrazu se provádí kontaktně s negativem v kopírovacím rámečku, expozice je na rozdíl od procesu se rtuťí kratší, na vyvolání se používá červené světlo, ustálení je stejné v běžném ustalovači a pak následuje praní. Výsledný obraz je však oproti „pravé“ daguerrotypii úplně jiný. Jedná se o pozitivní obraz na postříbřené měděné desce, které netvoří typické zrcadlové zobrazení daguerrotypie, ani efekt přechodu z negativního do pozitivního obrazu.

Hotové desky jsme si uložili do pouzder. Každý si sám vyrobil svoji krabičku, a pak na závěr školy obhájoval svůj použitý postup a materiály.

Vyvolání světlem našich zkušebních daguerrotypií

Závěr:

Tato služební cesta byla pro mě přínosná z několika důvodů:

- seznámila jsem se s odborníky nejen z oblasti restaurování fotografických materiálů, ale i s pracovníky institucí, které mají ve svých sbírkách fotografické materiály
- zjistila jsem nové informace o odborné literatuře
- získala jsem nové informace v oboru restaurování fotografických materiálů
- získala jsem aktivní spolupráci s odborníky z The Getty Institute a také s odborníkem z muzea Eastman Kodak
- studium na Letní škole mi rozšířilo znalosti v oborech souvisejících s restaurováním fotografických materiálů

- oboru archivace fotografických sbírek – průzkumu fyzického stavu fotografických fondů
 - oboru dějin fotografie – historické fotografické techniky
 - oboru fotografie –
 - technologické postupy výroby historických fotografických technik
 - alternativní technologické postupy, které imitují nebo napodobují historické fotografické techniky
 - oboru restaurování fotografických materiálů – chemické restaurování
 - oboru fotografické chemie
- V tomto ročníku jsem úspěšně ukončila tříleté studium ve škole restaurování Fundamentals of the Conservation of Photographs pořádané The Getty Institute a získala certifikát o absolvování studia. Certifikáty předával pan Sean Charette, jako zástupce The Getty Institute.

Slavnostní předání certifikátu o absolvování studia

Internetové odkazy:

1. Centrum na výuku restaurování fotografií v George Eastman House, Rochester – New York: <http://www.arp-geh.org>
2. Databáze daguerrotypíí: <http://www.daguerreobase.org>
3. Informace o Evropských projektech typu smlouvy a granty (výběr ve všech evropských jazycích): <http://ec.europa.eu>

Přílohy:

1. Metodické pokyny pro podávání zpráv o projektu; 7. RP společné projekty, dokonalé síťové zpracování, koordinační a podpůrné akce, výzkum ve prospěch specifických skupin (zejména malých a středních podniků), verze červen 2010; originální název: Guidance Notes on Project Reporting, FP7 Collaborative Projects, Networks of Excellence, Coordination and Support Actions, Research for the benefit of Specific Groups (in particular SMEs)